

JOVAN LONČAR O 1941. I O LJUBANU JEDNAKU, LJUBAN JEDNAK O JOVANU LONČARU

1.

JOVAN LONČAR O MAJSKIM POLJANAMA I GLINI 1941. I O LJUBANU JEDNAKU

Bilješka o razgovoru Drage Roksandića i Nine Čolović s Jovanom Lončarom u Zagrebu, 15. prosinca 2015. godine¹

Jovan Lončar (Majske Poljane, 1927.) jedan je od rijetkih živih Majskopoljančana, odnosno Glinjana, koji je kao gimnazijalac bio svjedok glinskih tragedija 1941. godine. Kada smo ga zamolili, 15. prosinca 2015. godine, da audio(vizualno) snimimo razgovor za ovaj zbornik o njegovim sjećanjima na tu godinu, nije htio svjedočiti uživo, ali je prihvatio našu molbu da razgovarajući s njime napravimo bilješke, koje nam je unaprijed dopustio objaviti. Bili smo se dogovorili da ćemo se ponovo sastati, ali to stjecajem različitih okolnosti nismo uspjeli učiniti.

Držimo da su ove bilješke, koliko god bile tek ulomci različitih njegovih reminiscencija, dokumentarno toliko važne da ih u ovom prilikom objavljujemo. Pitanja koja smo mu postavljali u pravilu izostavljamo jer nisu bitna za sâm njegov iskaz. Odgovori na različita pitanja kronološki su sređeni i jezično donekle preoblikovani, ali jamčimo da nijedan njegov iskaz značenjski nije promijenjen.

O MAJSKIM POLJANAMA 1941. GODINE

Nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske objavljena je okružnica koja je nalagala predaju oružja. Srbi glinskog kraja su ga masovno davali, kakvo god ono bilo. Rijetko je tko postupio drugačije. U vrlo kratkom vremenu bili su doslovno razoružani.

Sve do masovnog hapšenja Glinjana srpske nacionalnosti 10/11. i 11./12. maja, u Glinu se moglo donekle slobodno ući i iz sela u kojima su živjeli Srbi. To, doduše, nikada nije bilo bez opasnosti. Jedan čovjek iz Majskih Poljana je prije ubojstva Glinjana otišao u posjet obitelji, a ustaše su ga ubile.

Što se u samom mjestu Glina dešavalo od 10. aprila nadalje, obično se najpouzdanije saznavalo od onih Srba

koji su bili zaposleni u državnim službama, a živjeli su izvan Gline. Kako je koji od njih bio otpušten iz službe, redovito se više nije ni pojavljivao u Glini pa su i životno važne novosti iz nje bivale sve rjeđe i nepouzdanije.

Moj otac je bio zaposlen u kotarskoj upravi sve do februara 1942. godine. Jedan utjecajni Zagrepčanin u to vrijeme, Mažuran, bio je njegov dugogodišnji prijatelj. Otac ga je posjećivao u Zagrebu najmanje jedanput godine, na katolički Božić. To prijateljstvo mu je omogućilo opstanak u službi nakon 10. aprila 1941. godine. Njegovim zauzimanjem, kao i zauzimanjem njegove kćeri Marije Mažuran, koja je radila u Farmaceutskoj školi u Zagrebu, očeva nećakinja se u to vrijeme upisala u tu školu.

Za masovno hapšenje i ubojstvo Glinjana srpske nacionalnosti u Majskim Poljanama se odmah doznalo. Znalo se i da su bile došle ustaše iz Zagreba, ali i da su s njima u zločinu sudjelovale i domaće ustaše, žandari i gradski stražari, koji su u prvi mah bili vodiči zagrebačkim ustašama u hapšenjima od kuće do kuće.

Nakon toga je svaki odlazak ljudi srpske nacionalnosti u Glinu postao neizvjestan i opasan. Jovanova dva starija brata su tako bila otišla poslom u Glinu radi obrade krumpira. Jedan od njih, Nikola, koji je tada imao 28 godina, bio je uhapšen i ubijen, a drugi je bio pušten da bi mogao vratiti kući konja i kola. Jovanov otac je išao nekoliko dana kasnije, ali je izbjegao hapšenje. Oko petnaest je ljudi iz Majskih Poljana, koji su u to vrijeme ipak poslom bili otišli u Glinu, tamo je stradalo. Nakon što su Glinjani ubijeni, neke osobe iz sela su počele bježati u Srbiju.

Pravoslavnim školarcima je bilo ponuđeno da prijeđu na rimokatoličku vjeroispovijest. U Majskim Poljanama su svi pristali na to u 1941. godini. Glinski župnik Franc Žužek se trudio da pomogne ljudima u nesreći, a

obavještavao ih je o opasnostima koje su im prijetile. Nekim školarcima je falsificirao godine starosti da bi ih spasio od upućivanja u koncentracione logore. Učinio je to i za samog Jovana i brata mu Dušana Lončara, napisavši da su rođeni 1929., a ne 1927. godine. Kada je Jovan bio uhapšen, župnik Žužek je nabavio njegovoj majci hrvatsku narodnu nošnju da bi se tako preobučena mogla uputiti u potragu za sinom. Pomogao je majskopoljanskom parohu da dobije propusnicu za odlazak u Beograd, čime mu je spasio život. Inače, Majskopoljančani su svom učitelju čak kupili motorcikel da bi što brže mogao prenositi Žužekove poruke i vijesti.

Župnik Žužek je tražio i dobio odobrenje za vrši vjerske prijelaze, a postoji i pismo u kojem je tražio dozvolu da na ulazu u Majske Poljane iz pravca Gline posveti rimokatoličku kapelicu, što je i učinio. Jovan posjeduje jedno pismo s tim u vezi, a poznato mu je da postoji još jedno.

Žužek je znao biti odlučan u trenucima kada su sudbine ljudi visjele o koncu. Tomislav Rolf, zapovjednik ustaške bojne koja je krajem jula i početkom augusta izvršila brojne masovne zločine na Baniji, Kordunu i u Cazinskoj krajini, bio je uhapsio u Glini sve žene Srпкиnje, namjeravajući ih pobiti iako su bile prešle na rimokatoličanstvo. Žužek je odmah kontaktirao Nadbiskupiju i osigurao intervenciju nadbiskupa Stepinca najvjerojatnije kod Pavelića, koji je naložio Rolfu da uhapšene žene pusti. Prenoseći to Žužeku, Rolf mu je zaprijetio da će sljedeći put i on biti zatvoren.

Inače, o 'pokrstu' kao spasenju počelo se odmah govoriti, već od prvih dana nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Međutim, tek 17.11.1941. bila je osnovana komisija kojom je predsjedao nadbiskup Stepinac. Dokumenti o prelasku na rimokatoličanstvo formalno su obećavali ravnopravnost prijelaznicima, ali mnoge to nije spasilo od smrti. Isto tako se odmah počelo govorilo o iseljenju u Srba iz NDH u Srbiju, što je imalo učinka jer su se ljudi opravdano bojali za svoj život, ali je to bilo jako teško ostvariti.

Otvoreno je pitanje zašto komunisti nisu učinili mnogo više među tolikim ljudima koji su kao pravoslavni Srbi masovno bili osuđeni na smrt da izbjegnu ustaške zamke i prevare. Smatra da je odgovor u tome što glinski i vrginmošćanski komunisti jednostavno nisu imali direktivu kako se odnositi prema vjerskim prijelazima pa je i bilo moguće da ustaška prevara s „pokrstom“ povuče u smrt toliko mnogo ljudi. Bilo je i drugih sličnih slučajeva u raznim selima oba kotara u to vrijeme.

Kada je netko iz Gline javio u Majske Poljane da su Glinjani Srbi ubijeni 12./13. maja 1941. godine, pet-šest žena iz Majskih Poljana čiji su muževi tada stradali u Glini odlučilo je krenuti u susjednu Prekopu, gdje je zločin bio izvršen, po tijela ubijenih. Među njima je bila i Jovina majka jer je njezin sin također bio među žrtvama. Kada su se približile Prekopi iz smjera Majskih Poljana, ustaše su otvorile jaku paljbu. Jovan je bio s majkom, ali se čuvši pucnjeve dao u bijeg.

Historijski arhiv u Karlovcu objavio je zbornik u kome su svoje radove objavili vodeći glinski komunisti u to doba, Ranko Mitić, sekretar Kotarskog komiteta KPH Glina i Milan Despot, član istog komiteta. Iako su napisali da nisu znali za masovno ubojstvo, naveli su da je jutro nakon zločina narod bježao iz Gline.

Nikica Samardžija jedini je pobjegao sa stratišta, ispred same jame. Gurnuo je ustašu koji ga je pratio, bacio kaput sa sebe u rijeku Glinu i skočio u vodu. Uspio je pobjeći jer su ustaše pucale u kaput.

U glinskoj pravoslavnoj crkvi dogodila su se dva pokolja:

a) 29.–30. VII. 1941. To je pokolj koji je preživio Ljuban Jednak.

b) 4.–5. VIII. 1941. Bili su to ljudi iz kotara Vrginmost i Dubica. Neki su ljudi ubijeni u glinskom zatvoru jer nije bilo toliko mjesta u crkvi, dok su neki odvedeni u Novo Selo Glinsko, gdje su ubijeni i svi skupno pokopani u unaprijed pripremljenim jamama. Godine 1946. njihovi su ostaci prenijeti na glinsko pravoslavno groblje, pri čemu su patolozi iz Zagreba vršili otkopavanje. Poneki ubijeni su uz sebe imali još uvijek razne predmete po kojima je prepoznavanje barem dijela žrtava bilo moguće.

Godine 1941. jedan je ustaša ubijen nedaleko Majskih Poljana pa su ustaše prošle kroz naše selo prema susjednome. Na povratku su ušli u jednu kuću u Poljanama kojoj je bilo rakije. Prethodne noće pobjegle su dvije žene iz Gline i skrivale se u toj kući, točnije u špajzi: Evica Lončar (Srпкиnja, gostioničarka) i Kata Smiljanić (Hrvatica, udana za Srbina). Pijani ustaša je slučajno nabasao na vrata špajze i našao ih, ali ih nije „otkucao“ jer je poznao Evicu. Nakon rata se pokušao izvući na račun toga što im je tada pomogao.

Inače, dvojica Majskopoljančana surađivala su s ustašama, zbog čega su i ubijeni, ali nije isključeno da je bilo još kolaboracionista s ustaškim vlastima.

O LJUBANU JEDNAKU

Ljuban Jednak je uhićen u Gređanima kao i mnogi drugi u Topuskom i okolnim selima. Vlakom su bili dovezeni iz Topuskog na željezničku stanicu u Glini i zatvoreni u glinskoj pravoslavnoj crkvi. Ljuban je iz jame pobjegao u gaćama (možda i u košulji) prema Majskim Poljanama i došao u šumicu pored kuće Lončarevih. Jovan se tada skrivao s bratom u bunkeru, u sijenu. Kada je snaha, žena ubijenog njihova brata, došla po drugog brata s kojim se skrivao, krenuo je i Jovan s njima. To je bio osmi mjesec i ljudi su spavali većinom na zemlji, izvan svojih kuća. Jednak je slučajno stao na jednog Lončarevog susjeda, Stojana Rebraču i pitao ga gdje je kuća njegova ujaka, Jovanova oca. Vani je bila magla i Ljuban nije mogao vidjeti kuću, iako je bio u njezinoj neposrednoj blizini. Pokucao je na prozor sobe u kojoj je spavala Lončareva snaha, koja je odmah probudila Lončarevu majku i sestru, kazujući im da netko kuca. Kada su izašle, ugledale su Ljubana u gaćama i odlučile otići po brata da ga okupa. Zamotali su ga u plahtu jer nije bilo zavoja.

Već sljedeće noći smješten je u štalu, u bunker, u kojem su se skrivali Jovan i njegov brat. Kasnije su u štali probili planku da naprave vrata koja bi vodila do svinjca, ako budu prisiljeni bježati, odnosno ako se štala zapali. Drugi izlaz napravili su pokraj đubriva.

Ljuban je bio kod Lončarevih do trećega mjeseca 1942. godine. Ozljede koje je pretrpio za vrijeme pokolja su bile ove: prva ozljeda glave (ustaša ga je udario u glavu dok je ležao potrbuške među ubijenima u crkvi), druga ozljeda glave (kada su ga bacili na kamion, lupio je glavom i razbio potiljak) i ozljeda leđa (prilikom prebacivanja na drugi kamion).

Lončarev otac otišao je u Glinu Luki Bačaku, direktoru gimnazije – koji je nakon oslobođenja Gline 1944. godine bio izabran za prvog predsjednika Narodnooslo-

bodilačkog odbora – a čija je kćerka Milena Bačak bila apotekarka, kako bi nabavio lijekove za Ljubana. Otac je odmah obavijestio Ranka Mitića, sekretara Kotarskog komiteta KPH Glina, o tome što se dogodilo u crkvi. Ranko Mitić je tada posjetio Ljubana i Jovanov otac ga je tada obavijestio i o drugom pokolju, 5. VIII. Kako je Jovan već prestao ići u školu, Mitić ga je zadužio da stalno bude s Ljubanom i da se brine o njemu. Jovan je to i radio šest mjeseci pa mu je to poslije rata priznato i u radni staž. Ljuban je trebao otići ranije, kada se već oporavio, ali je jedan susjed bio ubijen pa je boravak morao biti produžen. Inače, Mitić je zaprijetio Lončarevima da će oni biti krivi ako se Ljubanu bilo što dogodi i da će ih partizani ubiti. Lončari su smanjili kontakte sa okolinom, posebice su djeca mogla nehotice biti opasna.

JOŠ O JOVANOVU OCU

Nešto kasnije, u jednom trenutku, lokalne partizanske vlasti naredile su ubojstvo Lončareva oca. Poslale su Đuru Vujića i Đuru Kurepu da to učine. Njih dvojica su se ipak povjerili nekoj baki i otkrili joj zašto su došli, na što im je ona rekla da su gori nego ustaše. Obećali su joj da ga neće ubiti, već da će ga odvesti onima koji su ubojstvo naručili. Predali su ga Ranku Mitiću. Tom je prilikom čitav je komitet saznao gdje se nalazi Ljuban Jednak, što se nikako nije smjelo dogoditi.

Drugi put su uhapsili oca tražeći četnike na Baniji. Optužili su ga da se u njegovoj kući održao sastanak 30–40 ljudi, iako nije bilo teško provjeriti da su svi osumnjičeni u to vrijeme bili u svojim partizanskim jedinicama.

Jednom je njegov otac pak imao zadatak držati na vezi jednu ženu, koja je bila u ustaškom pokretu i koja je bila osoba s invaliditetom, zbog sumnje da je povezana s Gestapom.

2.

IZJAVA LJUBANA JEDNAKA JOVANU LONČARU, GLINA, 1. X. 1951.

Narodna Republika Hrvatska
Kotarski sud Glina
Br. I. / 456 / 1. X. 1951.

I Z J A V A
kojom izjavljujem sl[j]jedeće:

Zovem se Ljuban Vasilja Jednak rođen 1916 god[ine] u selu Donje Selište[, a] sada živim u Glini.

Poručnika Lončar Jovana poznajem još od pr[ij]e rata.

Godine 1941 u julu bio sam uhapšen od strane ustaša sa još oko 800–900 ljudi starih 20 –50 godina. Svi smo zatvoreni u Glinsku crkvu gd[j]e smo bili nekoliko dana. Jedne večeri u crkvu je došlo nekoliko ustaša i počeli su

sa klanjem ljudi. Kada su poklali oko polovinu izišli su napolje da se odmaraju, a ja sam u međuvremenu pretrčao među mrtve zamazao se njihovom krvlju i legao među njih. Kroz par minuta ustaše su se vratile iz vana i poklale preostali d[i]o ljudi. Tada su nas počeli tovariti u kamione i voziti van Gline gd[j]e su nam već ranije bili iskopali jamu. Ustaš[e] su me par puta prebacivali iz jednog kamiona u drugi i tako vukući me preko stranice potpuno su mi zgulili kožu na leđa. Bačen sam sa kamiona u jamu. Jedan od zaklanih još se micao a to je prim[ij]eti[o] ustaša iznad jame i opalio metak i tom prilikom ranio me u nogu. Ustaše su se na moment udaljili od jame a ja sam tu priliku iskoristio i pob[j]egao iz jame. Iste noći došao sam kod kuće Lončar Jovana koji mi je sa svojom starijom braćom još u toku noći iskopao bunker na štali u s[ij]enu gde sam se krio i l[ij]ečio. Do jeseni 1941 godine sa mnom u bunkeru [o]s[i]m Jovana neki put su bili i njegova starija braća, no kada su ovi u jesen 1941 godine otišli u partizane, od tada pa do prol[j]eća 1942 god[ine] /marta/ sa mnom se u bunkeru nalazio Jovan koji me je previjao i čuvao da me ne nađu ustaše koji su stalno tragali za mnom. Ustaše su nebrojeno puta dolazili u dvorište, a Jovan je sa mnom svaki put bio u bunkeru.

U prol[j]eću 1942 godine već sam malo ozdravio od zadobijenih rana i konca marta otišao sam zajedno sa Jovanom u partizane. Jovan je oko 1 aprila otišao na neki vojno-politički kurs na kome je moj brat bio komandir a posl[ij]e toga otišao u I udarni bataljon. U l[j]etu 1942 godine bio je kontuzovan negd[j]e u Bosni. Iz Bosne se vratio u jesen 1942 godine i tada je obol[i]o od tifusa, jedno vrem[ij]e bio je na l[ij]ečenju u Klasničju, a kasnije kod svoje kuće na bolovanj[u] sve do prol[j]eća 1943 godine. Tada je otišao u četu Matije Gubca u kojoj je bio svega oko dva m[j]eseca. U jesen 1943 godine prilikom napada na Glinu u preponu i kol[j]eno desne noge bio je ranjen.

Rana na kol[j]enu dugo mu nije zarasla. U prol[j]eću 1944 godine otišao je [z]a udarnu diviziju od kuda je nakon kratkog vremena upućen na neki učiteljski kurs. Po završetku kursa dobio je tešku upalu bubrega. Kada je ozdravio, bio je učitelj u selu Donji Grabovac. [U]

prol[j]eće 1945 IV hrvatski korpus poslao ga je na školovanje u neku vazduhoplovnu školu i od tada Jovan nekoliko godina nije dolazio kući sve do povratka iz Rusije u prol[j]eće 1948 godine.

Poznato mi je da je u m[j]esecu januaru 1943 godine sa još oko 100 ljudi bio uhapšen i zatvoren u Glini. Nakon par dana bio je pušten iz zatvora kao mlad sa još nekoliko mladića. U zatvoru s njim nisam bio, ali mi je o njegovom držanju pričao Nikola Lončar, sada tajnik M[jesnog] N[arodnog] O[dbora] u Majskim Poljanama i Ilija Zinaja da je Jovan u zatvoru po hodnicima pisao crvenom olovkom „Smrt fašizmu – Sloboda narodu!“ što su stariji brisali i njega ružili. Ovaj zatvor ujedno je bio i domobranska kasarna.

Drugi put je bio uhapšen u l[j]eto 1943 godine. B[j]ežeći pred domobranima koji su ga opkolili s[a]krio se u jedan bunker pod zemljom gd[j]e su ga domobrani slučajno pronašli. U njega je bio neki materijal /partizanski izv[j]eštaj o borbama/, jedna sveska sa kratkim sadržajem o ekonomskom razvitku ljudskog društva. Jedan d[i]o materijala usp[i]o je da proguta, a drugi d[i]o je sažvakao i tako se mastilo rastopilo tako da se nije moglo ustanoviti šta je bilo napisano. Bio je u zatvoru u Kihalcu – Gorama – Petrinji. Iz zatvora je pušten nakon 7 dana, jer je neprijatelj tada puštao uhapšene kako bi ostale ljude privukao kućama. (1r)

Tačne datume o boravku za vr[ij]eme ratovanja po jedinicama, po bolovanju i po kursevima ne bi mogao navesti već samo s[j]ećam po godišnjim dobima.

Sve ovo mi je poznato jer sam za čitavo vr[ij]eme rata bio u ličnom dodiru sa Jovanom i njegovom braćom i stalno sam se interesirao gd[j]e se on nalazi i šta radi jer me je isti previjao kada sam bio ranjen i toliko puta bio izložen opasnosti u slučaju da su nas ustaše pronašli.

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Glina, dne 1/X. 1951.

Vlastoručni potpis

(Ljuban V. Jednak) (1v)

Transkribirao: Drago Rokсандić

/1 l., 2 str., strojopis, latinica, fotokopija izvornika/
Izvornik u posjedu Jovana Lončara

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.40>

¹ Nina Čolović povukla se iz projekta 2015. godine zbog drugih poslova u Srpskom narodnom vijeću. [op. a.].